



# İç ve Dış Borçlar Yüksek Seviyelerini Koruyor, Gelir Dağılımındaki Bozukluk ve Sosyal Bünyedeki Tahribat Devam Ediyor

Prof. Dr. Oktay GÜVEMLİ  
Marmara Üniversitesi, E. Öğretim Üyesi

## Özet:

2005 Yılında artış hızı azalmasına rağmen iç ve dış borçlar yüksek seviyesini korumaktadır. Bu borç seviyesinin sürdürülebilmesi için devlet topladığı vergi gelirlerinin büyük bölümünü faiz ödemelerine ayırmak zorunda kalmaktadır. Yıllardan beri devam eden bu durum, gelir dağılımını bozmakta, nüfusun büyük bölümünün yaşam standartlarına göre çok düşük gelirle geçinme durumunda kalmasına neden olmaktadır. Bu durum aynı zamanda, yoksulluğun yüksek seviyede devam etmesine yol açan nedenler arasında yer almaktadır. Sonuçta gasp, hırsızlık vb. gibi mali suçlar artmakta ve sosyal bünyede tahribat giderek önemli boyutlara yükselmektedir.

**Anahtar Sözcükler:** İç ve dış borçlar, vergi gelirleri, faizler, gelir dağılımı, mali suçlar.

**Abstract: (Domestic and Foreign Debts have been Keeping their High Levels. Damage in the Social Structure and Failure in the Income Distribution have been Continuing)**

Domestic and foreign debts are keeping their high levels despite the decrease in 2005. In order to maintain this debt level, government has to allocate most of its tax revenues to interest payments. This situation damages the income distribution and forces most of the population to live in a lower income class. This situation can be considered as the reason for high level of poverty. As a consequence, theft and fiscal offences have been increasing and the damage in the social structure has been escalating significantly.

**Key Words:** Domestic and foreign debts, tax revenue, interests, income distribution, fiscal offences.

## 1. İç ve Dış Borçlar Yüksek Seviyelerini Koruyorlar

Tablo 1: İç Borçlardaki Gelişmeler (Katrilyon TL)

| Yıllar | D.Başı<br>Borç<br>(1) | Ödemeler           |             | Toplam 4<br>(2+3) | Borç-<br>lanma<br>(5) | Net<br>Artış<br>6 (5-2) | Dönem<br>Sonu<br>7 (1+6) |
|--------|-----------------------|--------------------|-------------|-------------------|-----------------------|-------------------------|--------------------------|
|        |                       | Ana<br>Para<br>(2) | Faiz<br>(3) |                   |                       |                         |                          |
| 1998   | 6,2                   | 8,8                | 5,6         | 14,4              | 14,2                  | 5,4                     | 11,69                    |
| 1999   | 11,6                  | 15,6               | 9,9         | 25,5              | 26,9                  | 11,3                    | 22,9                     |
| 2000   | 22,9                  | 18,9               | 18,6        | 37,5              | 32,5                  | 13,5                    | 36,4                     |
| 2001   | 36,4                  | 123,9              | 40,5        | 164,4             | 209,7                 | 85,8                    | 122,2                    |
| 2002   | 122,2                 | 97,5               | 43,5        | 141,0             | 125,3                 | 27,8                    | 150,0                    |
| 2003   | 150,0                 | 113,7              | 52,6        | 166,3             | 158,2                 | 44,5                    | 194,5                    |
| 2004   | 194,5                 | 133,5              | 50,1        | 183,6             | 163,5                 | 30,1                    | 224,5                    |
| 2005/9 | 224,5                 | 99,5               | 30,3        | 129,8             | 118,2                 | 18,7                    | 243,2                    |

Tablo 2 : Dış Borçlardaki Gelişmeler

| Milyon ABD Doları |             |             |         |
|-------------------|-------------|-------------|---------|
| Yıllar            | Kısa Süreli | Orta Süreli | Toplam  |
| 1996              | 17.072      | 62.168      | 79.240  |
| 1997              | 17.691      | 66.562      | 84.253  |
| 1998              | 20.774      | 75.655      | 96.429  |
| 1999              | 22.921      | 80.071      | 102.992 |
| 2000              | 28.301      | 90.401      | 118.702 |
| 2001              | 16.241      | 97.585      | 113.826 |
| 2002              | 15.190      | 116.011     | 131.201 |
| 2003              | 22.922      | 124.342     | 147.264 |
| 2004              | 31.940      | 129.906     | 161.846 |
| 2005/6            | 33.505      | 128.315     | 161.820 |

İç borçlar, 2003 yılında hızlı bir artış trendine girmiş, bu yüksek seviyesini 2004 ve 2005 yıllarında da korumuştur. Dış borçlarda yıllardan beri süre gelen muntazam artış devam etmiş ve 2004 yılında 150 milyar dolar seviyesini aşmıştır.

2005 yılı sonlarında Türkiye'nin iç ve dış borç toplamı 350 milyar dolar dolayına yükselmiştir. Bu tutar, Türkiye'nin GSMH'sı dolayındadır. Türkiye'nin 2005 yılı ortalarında kişi başına 5.000 USD borç yükü altında olduğu görülmektedir.

## 2. Vergi Yükünün Ağırlığı Devam Ediyor, Yükümlü Sayısı Az, Vergilerin Büyük Bölümü Faizlere Gidiyor

Tablo 3 : 2005 Yılı Altı Aylık Bütçe Gerçekleşmeleri

|                      | Milyon TL      |                     |
|----------------------|----------------|---------------------|
|                      | Yıllık Bütçe   | 6 Aylık Gerçekleşme |
| <b>Gelirler</b>      |                |                     |
| Vergi Gelirleri      | 106.617        | 48.570              |
| Vergi Dışı Gelirler  | 17.238         | 11.100              |
| Sermaye Gelirleri    | 343            | 108                 |
| Bağış ve Yardımlar   | 616            | 131                 |
| Katma Bütçe Geliri   | 2.160          | 1.115               |
| <b>Toplam</b>        | <b>126.974</b> | <b>61.024</b>       |
| <b>Giderler</b>      |                |                     |
| Personel Giderleri   |                | 15.729              |
| Sosyal Güvenlik      | 4.333          | 2.087               |
| Mal ve Hizmet Gideri | 14.438         | 4.126               |
| Faiz Giderleri       | 56.440         | 23.404              |
| Cari Transferler     | 32.499         | 16.382              |
| Sermaye Gideri       | 10.071         | 2.427               |
| Diğer Giderler       | 5.943          | 1.223               |
| <b>Toplam</b>        | <b>155.638</b> | <b>65.378</b>       |

2005 Yılı bütçesinde 106,6 milyar YTL vergi gelirlerine karşılık 56,4 milyar YTL faiz gideri yapılması planlanmıştır. Başka bir deyişle vergi gelirlerinin % 52,8'inin faiz gideri olarak ödenmesi söz konusudur. Bu oran yıllardan beri ilk kez %50'nin

altına düşmektedir. Bu durum kuşkusuz iyi bir gelişmedir. Ancak, bu oran gelecek yıllarda da bu seviyesini korursa, önceki yıllardan gelen sosyal bünyedeki tahribatın giderilmesi güçleşecektir.

**Tablo 4 : Avrupa ve Türkiye’de Vergi Oranları**

| Ülke        | Vergiler (%) |       |      |
|-------------|--------------|-------|------|
|             | Kurumlar     | Gelir | KDV  |
| Avusturya   | 34           | 21-50 | 20   |
| Belçika     | 34           | 25-50 | 21   |
| Bulgaristan | 19,5         | 15-29 | 20   |
| Danimarka   | 29           | 12-35 | 22   |
| Fransa      | 34,3         | 10-48 | 19,6 |
| Almanya     | 25           | 0-45  | 16   |
| Yunanistan  | 35           | 0-40  | 18   |
| İtalya      | 33           | 23-45 | 20   |
| Hollanda    | 29-34        | 36-60 | 17,5 |
| Romanya     | 25           | 20-60 | 19   |
| İspanya     | 35           | 0-56  | 16   |
| İngiltere   | 30           | 0-40  | 17,5 |
| Türkiye     | 30           | 15-35 | 18   |

**Kaynak:** Referans 22.12.2004

Türkiye’deki vergi oranları genellikle Avrupa ülkeleri seviyesindedir. Milli gelir düşük ve gelir dağılımı dengesiz olduğu için vergi yükü yüksek görülmektedir. Türkiye’de vergilerin GSMH içindeki payı %31-32 dolayındadır. Bu oran, İskandinav ülke-

lerinde de yüksektir. Ancak Avrupa ülkelerinde genellikle %22-25 dolayındadır.

Ancak, Türkiye’de vergi toplanan yükümlü sayısında fazlalık olmaması, yani yaygın bir vergilemenin bulunmaması dikkati çekmektedir. Bu durumu aşağıdaki tablodan görmek olanağı vardır.

**Tablo 5 : OECD Ülkelerinde Vergilemenin Yaygınlaşma Durumu**

| Ülke       | Yükümlü Sayısının Toplam Nüfusa Oranı(%) | Kişi Başına Vergi Geliri (USD) | Maliyeci Başına Yükümlü Sayısı |
|------------|--|--------------------------------|--------------------------------|
| Avustralya | 52                                       | 6.617                          | 621                            |
| Avusturya  | 41                                       | 11.172                         | 393                            |
| Belçika    | 62                                       | 11.120                         | 313                            |
| Kanada     | 69                                       | 7.712                          | 641                            |
| Danimarka  | 76                                       | 15.606                         | 571                            |
| Fransa     | 56                                       | 10.686                         | 492                            |
| Almanya    | 35                                       | 8.783                          | 273                            |
| Yunanistan | 33                                       | 4.507                          | 321                            |
| İtalya     | 65                                       | 8.862                          | 820                            |
| Japonya    | 16                                       | 8.044                          | 423                            |
| Hollanda   | 44                                       | 10.261                         | 354                            |
| İspanya    | 35                                       | 5.788                          | 643                            |
| İngiltere  | 48                                       | 9.350                          | 442                            |
| ABD        | 46                                       | 9.661                          | 1.385                          |
| Türkiye    | 3  | 834                            | 65                             |

**Kaynak:** Hürriyet, 03.01.2005

Bu tablodaki veriler, önceki tablodaki ve açıklamalardaki verilerle karşılaştırılıp, değerlendirildiğinde ilginç sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de vergi oranları öteki ülkelerden düşük değildir. Ancak, GSMH içinde vergi yükünün ağırlığı öteki ülkelere göre yüksektir. Ama yükümlü sayısı çok düşüktür, kişi başına toplanan

vergi öteki ülkelerin en düşüğünün %10’u dolayındadır. Maliyeci başına düşen yükümlü sayısı inanılmayacak kadar azdır. Yani büyük bir kontrol kapasitesi vardır; ama hem vergi yükümlüsü çok değildir, hem de kişi başına vergi düşüktür. Bu araştırmanın amaçları açısından bu birbiri

ile çelişen verilere aşağıdaki açıklamalarla yaklaşım yapılabilir.

- Öncelikle Türkiye’de yaygın ve geniş bir kayıt dışı ekonomi vardır. Kayıt dışı ekonominin toplam istihdama oranı %53’dür (Milliyet: 10.12.2004). Bu durum, yükümlü sayısının azlığını ve kişi başına vergi gelirinin düşüklüğünü açıklamaktadır.

- Vergi oranlarının ve vergilerin GSMH içindeki payının yüksekliğine rağmen kişi başına vergi gelirinin düşük olmasının altında gelir dağılımındaki denge-sizlik ve bozukluk yatmaktadır.

Bu hususun üzerinde biraz durmak gerekmektedir. Burada önce gelir dağılımındaki bozukluğun ortaya konulması, sonra da bunun kimi nedenlerine değinilmesi uygun olacaktır.

### 3. Bankacılık Kesimi Kanalı ile Toplanan Vergilerin Yarısından Fazlası Az Sayıda Kişiyeye Dağıtılıyor ve Nüfusun Büyük Bölümünün Geliri Düşük Seviyede Kalıyor

Tablo: 6 Nüfusun Gelirden Aldığı Pay

|                 | Milli Gelirden Aldığı Pay |              |              |
|-----------------|---------------------------|--------------|--------------|
|                 | 1994                      | 2002         | 2003         |
| Birinci %20’si  | 4,9                       | 5,3          | 4,0          |
| İkinci %20’si   | 8,6                       | 9,8          | 10,4         |
| Üçüncü %20’si   | 12,6                      | 14,0         | 14,5         |
| Dördüncü %20’si | 19,0                      | 20,8         | 20,9         |
| Beşinci %20’si  | 54,9                      | 50,1         | 48,2         |
| <b>Toplam</b>   | <b>100,0</b>              | <b>100,0</b> | <b>100,0</b> |

Kaynak: Radikal Gazetesi, 4.2.2005

Son on yılda gelir dağılımında küçük bir düzelme varsa da gelir dağılımındaki dengesizlik ve bozukluk devam ediyor.

Örneğin, 2003 yılında nüfusun %40’ı yani, 28 milyon kişi milli gelirin %16,4’ünü almaktadır. 300 Milyar USD’lık milli gelire göre bu kesime düşen pay 49,2 Milyar USD’dır. Kişi başına yıllık gelir 1.760 USD, günlük gelir 5 USD’dır. Yani bir kişi, yemek, kira, giyinme, ısınma vb. için günde 5 USD (6,6 YTL) harcama yapabilmektedir.

Bu durumun nedenleri üzerinde durmak gerekmektedir. Yüksek seviyedeki iç ve dış borçların sürdürülebilmesi için,

yaratılan gelirin büyük bölümü devlete borç olarak gitmekte ve devletin vergi gelirlerinin büyük bölümü az sayıda kişiye faiz adı altında dağıtılmaktadır. Aşağıda bu durum açıklanmaya çalışılmıştır.

Yukarıda yer alan Tablo: 3’de, 2005 yılı bütçesinde vergi gelirlerinin %52,8’inin faiz olarak ödeneceğine değinilmişti. Bu faizler kime ödeniyor? Bu sorunun yanıtlanması için, Bankacılık kesimindeki mevduatın ve bu mevduatın ne kadarlık kısmının devlet borçlanma senetlerinde kullanıldığının belirlenmesi gerekmektedir

Tablo: 7 Türk Bankacılık Sisteminde Mevduatın Devlet Borçlanma Senetlerine ve Kredilere Dağılımı

|                               | 30.06.2005<br>Milyon YTL |
|-------------------------------|--------------------------|
| Mevduat                       |                          |
| Türk Lirası                   | 123.462                  |
| Döviz                         | 81.069                   |
| <b>Toplam</b>                 | <b>204.531</b>           |
| Devlet borçlanma<br>Senetleri | 124.086                  |
| Krediler                      | 112.168                  |

Kaynak: Bankalar Birliği, Türk Bankacılık Sistemi Verileri – 30.06.2005, İnternet.

Bu tablodaki verilerden bankacılık kesiminde toplanan mevduatın yarısından fazlasının (%60) devlet borçlanma senetlerine yatırıldığı görülmektedir. Mevduatın yarısından azı kredilere ayrılabilir. Oysa bankacılık da mevduatın asıl amacı tasarruf sahipleri ile kredi ihtiyacı olanları buluşturmak ve halktan toplanan mevduatın iş dünyasına akışını sağlamaktır. Türkiye’de bankacılık kesimi mevduatı, daha çok devlete kredi vermekte kullanmaktadır.

Günde 5-7 USD geliri olan nüfusun %60’ının, yani 45 milyonun bu mevduatın sahibi olmasına olanak yoktur. Böyle olunca devlet – bankacılık kesimi – nüfusun az bir bölümünden oluşan üçgen, 70 milyon nüfustan toplanan verginin büyük bölümünü aralarında bölüşmekte ve sonuçta toplanan yıllık verginin %50’den fazlasını nüfusun %20’sine (14 milyon) dağıtmaktadır. Bu durum, yıllardır böyle devam etmektedir.

İç borç toplamı 243,2 milyar YTL’dir. Bunun yarısından fazlası (124,1 milyar YTL), bankacılık kesiminin elindedir.

Ancak bir hususu daha belirtmek gerekmektedir. Mevduatın önemli bir bölümü (%40) yabancı para mevduatıdır. Yabancı para mevduatının bir kısmı yabancılara,

bir kısmı da Türklere aittir. Bu durum, yabancılara yüksek faiz dolayısıyla Türkiye’ye getirdikleri döviz mevduat hesabının devlet borçlanma senetlerine yatırıldığını göstermektedir.

Özetle gelir dağılımında yıllardan beri devam eden bir türlü düzelmeyen bozulğun altında devletin borçlanma politikaları yatmaktadır. Devlet 70 milyondan topladığı vergilerin büyük bölümünü, bankacılık kesimini kullanarak, nüfusun az bir kısmına faiz adı altında dağıtmaktadır. Oysa, vergi teorisine göre, toplanan vergilerin halka hizmet olarak geri dönmesi gerekir.

#### 4. Gelir Dağılımındaki Dengesizlik Sosyal Bünyede Tahribata Neden Oluyor

Gelir seviyesi düşen ve geçim sıkıntısı ile karşılaşan kesimlerde gasp, hırsızlık, tehdit gibi mali suçlar 2000 yılından sonra hızlı bir artış göstermiştir. Bu artış dört yıl içinde %74’e ulaşmıştır. Oysa nüfustaki artış, dört yıl içinde %5 dolayındadır. Bu artışın 2005 yılında da devam ettiği gazete haberlerinden görülmektedir. (Emniyet Genel Müdürlüğü’nden 2005 yılı içi bilgileri alınmamıştır.)

**Tablo: 8 Gasp (Soygun), Dolandırıcılık, Hırsızlık, Tehdit Gibi Mali Suçlar Türkiye Toplamı**

|                 | 2000           | 2001           | 2002           | 2003           | 2004           |
|-----------------|----------------|----------------|----------------|----------------|----------------|
| Gasp            | 1.632          | 2.480          | 3.128          | 4.048          | 4.777          |
| Dolandırıcılık  | 3.179          | 4.143          | 4.555          | 4.342          | 5.141          |
| Tehdit          | 3.325          | 3.650          | 4.077          | 4.520          | 5.501          |
| <b>Toplam</b>   | <b>8.136</b>   | <b>10.273</b>  | <b>11.760</b>  | <b>12.910</b>  | <b>15.419</b>  |
| <b>Artış</b>    | <b>100</b>     | <b>126</b>     | <b>144</b>     | <b>159</b>     | <b>190</b>     |
| Oto Hırsızlığı  | 17.912         | 20.045         | 20.099         | 22.616         | 24.459         |
| Öteki Hırsızlık | 84.149         | 111.104        | 104.263        | 119.811        | 152.782        |
| <b>Toplam</b>   | <b>102.071</b> | <b>131.149</b> | <b>124.362</b> | <b>144.427</b> | <b>177.441</b> |
| <b>Artış</b>    | <b>100</b>     | <b>128</b>     | <b>122</b>     | <b>142</b>     | <b>174</b>     |

**Kaynak:** Emniyet Genel Müdürlüğü, Asayiş Suçları Müdürlüğü – 2002, 2003 ve 2004 İstatistikleri

Mali Suçlar 2005 yılında da artmaya devam etmektedir. Örneğin oto hırsızlığı 2005 yılının ilk sekiz ayında 19.972’dir. Görüldüğü üzere 2005 yılında da aynı hızla artmaya devam eden bu suçlardaki bu aşırı

artışın nedenlerini araştırmak gerekmez mi? Kaldı ki, suçlardaki artış küçük yaşlara doğru inmiştir. Aşağıdaki tablodan da bu durumu görmek olanağı vardır.

**Tablo: 9 18 Yaş Altı Çocuklarda 2003 Yılında, 2002 Yılına göre Suç Artış Oranları**

| Suç                 | Çocuklar  |         |
|---------------------|-----------|---------|
|                     | Erkek (%) | Kız (%) |
| Yankesicilik        | 35        | 57      |
| Kapkaç              | 40        | 50      |
| Evden hırsızlık     | 34        | 24      |
| Otodan hırsızlık    | 34        | 59      |
| Otomobil hırsızlığı | 28        | 38      |

*Kaynak: Sabah, Muharrem Sarıkaya – 9.2.2005*

*Not : Veriler Türkiye toplamını göstermektedir.*

Türkiye’de son beş-altı yıldır hızlanan sosyal bünyedeki bozulmanın altında gelir dağılımındaki dengesizliğin bulunduğunu belirtmek yerinde olacaktır. Gelir durumundaki dengesizliğin ve bozulmanın altında da yıllardır devam eden yüksek seviyedeki borçlanmanın ve vergi gelirlerinin belirli bir kesime akmasına yol açan borç-faiz-borç sarmalının bulunduğunu görmek olanağı vardır.

Devlet borç faizlerini ödeyebilmek için özelleştirme, vergi gelirlerini artırma gibi önlemleri sürekli gündemde tutmak zorunda kalmaktadır. Enflasyon düşmesine rağmen, dış petrol fiyatları bir çıkıp, bir inerken devlet 2005 yılının ilk dokuz ayında akaryakıtta onsekiz kez zam yapmak zorunda kalmıştır.

**Tablo: 10 Dünya’da ve Türkiye’de Benzin Fiyatlarındaki Artış**

| Ülkeler   | Benzin Litre Fiyatı (USD) 2005 |            |
|-----------|--------------------------------|------------|
|           | Yıl Başı                       | Eylül Sonu |
| Fransa    | 1,03                           | 1,21       |
| Almanya   | 1,09                           | 1,28       |
| İtalya    | 1,09                           | 1,25       |
| İspanya   | 0,83                           | 1,01       |
| İngiltere | 1,83                           | 2,07       |
| ABD       | 0,48                           | 0,65       |
| Türkiye   | 1,69                           | 2,05       |

*Kaynak: Dünya Gazetesi - 1.10.2005*

Yukarıdaki tabloda görülen benzin fiyatlarındaki artışı, dünya petrol fiyatlarındaki artış ile açıklamak olanağı yoktur. Devletin gelirlerini artırmak isteği bunun

tek nedenidir. Sonuçta en pahalı akaryakıt Türkiye’de satılmakta, bunun sonucunda da Türkiye’ye kaçak akaryakıt girişi önlenememektedir.

### **Kaynaklar**

Hazine Müsteşarlığı, Kamu Finansmanı İdaresi Başkanlığı – 2005 Yılı iç ve dış borç bilgileri

Batirel, F. Ömer : 2005 Yılı Konsolide Bütçe Performansı Üzerine Notlar, MUFAD Dergisi, Ekim 2005

Referans Gazetesi 22.12.2004

Hürriyet Gazetesi 03.01.2005

Milliyet Gazetesi 10.12.2004

Radikal Gazetesi 04.02.2005

Bankalar Birliği, Türk Bankacılık Sistemi Verileri, 30.06.2005 – İnternet

Dünya Gazetesi – 01.10.2005

Güvemli, O. : İç ve Dış Borçların Gelir Dağılımına ve Sosyal Bünyeye Olumsuz Etkileri, MUFAD Dergisi – Temmuz 2005

Emniyet Genel Müdürlüğü, Asayiş Suçları Müdürlüğü

Dünya Gazetesi – 01.10.2005

Vatan Gazetesi 01.10.2005